

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата мистецтвознавства, доцента,

доцента кафедри виконавського мистецтва

Навчально-наукового інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Вишневської Світлани Валентинівни

на дисертаційне дослідження Задорожної Тетяни Андріївни

«Концептосфера української академічної пісні»,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження. Проблематика досліджень українського музичного мистецтва, представлена сучасною науковою мистецтвознавчою спільнотою України, презентує велику палітру різновекторних аспектів: історичного, філософського, культурологічного, соціального, педагогічного тощо. Тому велике зацікавлення викликають роботи покликані розширити терміносистему українських музично-мистецьких явищ, що в свою чергу сприяє активному розвитку культурного надбання України в світовому контексті, як духовно-мистецької скарбниці людства.

Дисертація п. Т. Задорожної «Концептосфера української академічної пісні» присвячена складній та актуальній проблемі наукової рефлексії традиційно усталеного поняття «солоспів» та пропонованого дисертанткою – «українська академічна пісня», з ґрунтовним дослідженням концептосфери останнього, що структурується на системно-творчій національній ідеї забезпечуючи «культурну пам'ять» нації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі музикознавства та методики музичного мистецтва Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка відповідно до плану роботи науково-

дослідної лабораторії за темою: «Імперативи духовного розвитку творчої особистості у сучасній Україні» (№ державної реєстрації 0118U003131).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечуються використанням великої кількості сучасних музикознавчих та культурологічних наукових досліджень з питань метапоняттєвого опису концептуальних структур української академічної пісні в полі її концептосфери. Для аналізу дефініцій концептуальних структур жанрово-стильових спеціалізацій української камерно-вокальної музики використано понад сотню вокальних творів українських композиторів. Застосування різноманітних методів і підходів, а саме: аналітичного, семантичного, герменевтичного, компаративно-типологічного, когнітивно-епістемологічного, системного, функціонального, культурологічного, феноменологічного, історико-типологічного та ін., забезпечило максимально вичерпне охоплення проблем, заявлених у роботі, та дало змогу вибудувати чітку дослідницьку стратегію. Завдяки цьому наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації слід вважати обґрунтованими.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна. Основні наукові результати та висновки дисертації пройшли апробацію під час міжнародних наукових конференцій та знайшли відображення в публікаціях у фахових виданнях. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 9 публікацій, зокрема, 3 одноосібні статті у наукових фахових виданнях України за напрямом «мистецтвознавство»; 2 – у співавторстві в науковому фаховому виданні України за напрямом «мистецтвознавство», 1 у зарубіжному науковому періодичному виданні; 3 у матеріалах міжнародних конференцій.

Заявлені положення наукової новизни забезпечуються теоретико-методологічним підґрунтям, вагомістю використаної джерельної бази та сучасними науковими підходами. У дисертації Т. А. Задорожної вперше висвітлюється питання концептосфери української академічної пісні, що надає можливість розглядати її феномен як фундаментальний символ музичної культури України; пропонується аналіз метажанрових концептів української академічної пісні у зразках камерно-вокальної творчості композиторів другої

половини XX століття; уточнено зміст поняття «український солоспів», щодо якого застосовано кореляти його герменевтичної рецепції в ролі мовно-музичного утвору; набуває подальшого розвитку теорія співвідношення Слова і Музики на рівні принципів та прийомів музично-поетичних співвідношень щодо архітекτονіки вокальної мелодики та співвідношення авторських систем «Композитор – Поет»; пропонується спеціалізована дослідницька парадигма наукового пошуку щодо максимально широкого в культурологічному сенсі тлумачення феномена «українська академічна пісня», що набуває термінологічного сенсу завдяки терміносистемі «концептосфера».

Теоретичне та практичне значення отриманих у дисертації результатів полягає у системній розробці міждисциплінарно-аналітичного алгоритму діагностики концептосфери української академічної пісні як сукупності її концептуальних структур. Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю використання даних у матеріалах спеціальних курсів вищих мистецьких навчальних закладів при створенні відповідних розділів «Історії музичного мистецтва», «Історії вокального мистецтва», «Історії української музики», сценічного вокального виконавства та концертмейстерської діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з вступу, трьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 400 сторінок друкованого тексту, з них 172 сторінки основного тексту, списку використаних джерел із 221 найменування.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації та вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і основні завдання дисертаційного дослідження, предмет та об'єкт, його хронологічні межі, окреслено теоретичну та методологічну бази дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію, публікації, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ *«Концептосфера української академічної пісні як теоретико-методологічна проблема наукового дослідження»* презентує аналіз основних дефініцій базових концептуальних структур стосовно означеної проблеми та пропонує дисертанткою дискурс щодо метапоняттєвого трактування поняття «українська академічна пісня». Підрозділ 1.1. *«Концептуальні обриси поняття «українська академічна пісня»: метапоняттєвий опис»* присвячено аналізу основних поняттєвих означень термінопростору «концептосфера» з урахуванням притаманним їй багатовимірним «смысловим осередкам», завдяки яким стає можливою репрезентація як музичної творчості загалом, так і конкретного музичного твору. Підрозділ 1.2 *«Жанрово-стильова спеціалізація української камерно-вокальної творчості як проблема дефініції концептуальних структур»* представляє дослідження основних концептів української академічної пісні через призму жанрових різновидів камерно-вокальної лірики, а саме «пісня в народному дусі»; «романс»; «пісня-романс»; «монодраматичний солоспів-монолог». Підрозділ 1.3 *«Українська академічна пісня як мовно-музичний утвір: теорія питання музично-поетичних співвідношень»* аналізує бінарність музично-вокальних принципів авторської системи «Поет-Композитор» через визначення певних типів константних величин щодо музично-вербальної природи камерно-вокального жанру, а саме: метричного, декламаційного, кантиленного, танцювального, аріозного з урахуванням інтонаційних засобів вираження.

У другому розділі *«Українська академічна пісня в історичній ретроспективі: історико-стильовий вектор»* розглянуто процес генези різноманітних жанрових архетипів української камерно-вокальної творчості, зокрема, підрозділ 2.1 *«Лисенкова модель української академічної пісні в якості маркерів концептуальних структур професійної національної камерно-вокальної творчості»* представляє жанрово-стильову градацію української академічної пісні, запропоновану С. Людкевичем, на основі аналізу вокально-камерної творчості М. В. Лисенка, вирізняючи ряд концептуальних структур: «пісня в народному дусі», «романс», «пісня-романс» та «монодраматичний солоспів-монолог». У підрозділі 2.2 *«Українська академічна пісня у творчості*

галицьких композиторів кінця XIX – першої третини XX ст.» презентовано спеціалізовану диференціацію жанрових різновидів українського солоспіву західноукраїнських композиторів означеного періоду часу, зокрема: «романс-монолог», «романс-сцена», «трагічний монолог», «романс-дума», «романс-балада», «вокально-фортепіанна поема», «вірш з музикою» тощо з урахуванням західноєвропейського впливу на формування національної академічної традиції. Особливої уваги заслуговує ґрунтовне та різновекторне дослідження вокально-камерної творчості В. Барвінського. Підрозділ 2.3 *«Метажанрові концепти української академічної пісні у зразках камерно-вокальної творчості композиторів др. пол. XX ст.»* присвячений дослідженню семіотичного процесу, що постає в основі формування та розвою нових жанроутворень українського солоспіву за його жанрово-стильовими різновидами, у творчості Ю. Мейтуса та Б. Фільц, як метажанрових форм української академічної пісні, представлених концептуальними структурами «баладного», «сонетного» та «поемного» зразка.

Третій розділ *«Герменевтична рецепція концептуальної структури української академічної пісні»* представлений чотирма підрозділами. Підрозділ 3.1 *«Змістові компоненти концептосфери української академічної пісні»* досліджує можливості різноманітних інтерпретацій поетичних текстів, на прикладі поезій Лесі Українки, через призму музичного «перепрочитання» композитором, що формує новітні стильові системи музичного мислення й тим самим зумовлює появу неординарних змістових концептів камерно-вокальної творчості. Підрозділ 3.2 *«Українська академічна пісня в контексті парадигми етнонаціональної ідентичності академічної музичної творчості»* – розглянуто приклади вокально-камерних творів українських композиторів, що слугують зразками для характеристики етнонаціональної ідентичності професійної музичної творчості, що вміщує етнічну (принципово замкнена формація із відмежуванням «свого» супроти «чужого») та, власне, національну (принципово розімкнута формація, що прагне історико-культурного резонування з іншими національно структурованими стильовими системами та їхнім академічним досвідом), та доводить значимість статусу української академічної пісні в ролі «фундаментального символу» національної музичної культури. У підрозділі 3.3

«Образно-сміслові та жанрово-стильові асиміляції концептосфери української академічної пісні у дискурсі естрадної культури» досліджується «поетика» української естрадної пісні, як виокремленої семіосфери, що демонструє, разом з тим, чітко прослідкований невід’ємний дотичний стосунок до «концептополя» української академічної пісні й тим самим активно пропагує її мистецькі цінності. Підрозділ 3.4 *«Алгоритми музично-виконавського аналізу вокальних творів у парадигмі концептосфери української академічної пісні»* представляє теоретичний аналіз структурного ряду послідовності алгоритмів для аналізу та виконання вокальних творів, що вміщує такі підходи: хронологічний, тематичний, функціональний, інтерактивний (модульний), ітеративний, проблемно-орієнтований. Особливу цікавість викликає запропонована авторкою практична форма покрокового алгоритму такого аналізу: загальний аналіз твору, аналіз музичної структури, розбір концептуальної структури вокального твору, перевірка загальної ідеї (концепту) вокального твору через виконавську інтерпретацію (в рамках якої відбувається створення виконавської стратегії), етап публічної презентації.

Висновки дисертаційної роботи узагальнюють результати проведеної роботи, вони відповідають заявленим меті та завданням і є методологічно обґрунтованими. Репрезентативний список використаних джерел підтверджує достатній рівень опрацювання наукової літератури стосовно теми дослідження. Оформлення списку відповідає вимогам Національного стандарту України ДСТУ 8302 : 2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Запропоновані **Додатки**, сформовані як перелік творів української академічної пісні, які розглядаються у дисертації – вміщує вибрані 34 зразки вокально-камерних творів українських композиторів зі 117 які аналізуються у роботі. Всі твори доцільно розділені на окремі змістові рубрики із зазначенням: *додаток А* – Лисенкова модель української академічної пісні; *додаток Б* – Українська академічна пісня у творчості західноукраїнських композиторів кінця XIX – першої третини XX століття; *додаток В* – Метажанрові концепти української академічної пісні у зразках композиторської творчості другої

половини XX століття; Вокальний цикл «Кобзареві» слова А. Малишка, музика Ю. Мейтуса; *додаток Д* – Змістові компоненти концептосфери української академічної пісні у вокальних циклах на слова Лесі Українки, що спрощує кореляцію дисертаційного тексту та додатків загалом.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фальсифікацій) не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В загальному дисертаційна робота доводить велике зацікавлення п. Т. Задорожної щодо обраної теми і заслуговує позитивної оцінки, проте, до дисертантки виникає декілька зауваг та запитання, які спонукають до подальшої перспективи дослідження даної проблематики.

У Розділі I, підрозділі 1.1 зазначено: «...в числі перших таких артефактів розпізнається «кант», що як тип української національної вокальної творчості барокового зразка здобув таке метафоричне позначення як «сковородинська пісня»: *дослідницький досвід цього жанрового типу спорадичний і зустрічається хіба що в описових матеріалах архівного профілю*» (с. 29). Не можу погодитися, адже, фундаментальне дослідження даного питання здійснили доктори мистецтвознавства Юрій Медведик – Українська духовна пісня XVII - XVIII століть (2006) та Ольга Зосім – Сакральний вимір східнослов'янської духовної пісенності другої половини XVI – початку XXI століття (2018). Крім того, відомості про кант як музичний жанр містяться в працях істориків української музичної культури (С. Грица, В. Бойко, М. Гордійчук, Л. Корній, Л. Івченко, В. Крекотень, А. Омельченко, О. Шреєр-Ткаченко, Л. Яценко).

Основною ідеєю роботи «**Концептосфера української академічної пісні**», є спроба дисертантки, і вважаю що досить вдала, розширити терміносистему феномену «український солоспів» узагальнюючим поняттям «українська академічна пісня», на основі ґрунтовних багатогранних та різновекторних наукових пошукувань представлених у дисертації. Робота досить детально окреслює базові дефініції поняття «концептосфера» через

трактування термінів «концепт», «концептуальна структура», «фрейми» з означенням найбільш типових тематичних груп, «мислеформи» тощо. Проте, в рамках означеного поняття дещо осторонь залишилось визначення – «академічна». Чи можете Ви сформулювати своє бачення термінів «академізм», «академічний», «академізація» для кращого розуміння обраної лексеми, стосовно презентованого поняття «українська академічна пісня»?

Висловлені зауваги абсолютно не применшують загальне позитивне враження від роботи яка представляє виважену концепцію дослідниці, обґрунтовану аргументацію основних положень та оригінальність висновків.

Висновок. Вважаю, що дисертація Задорожної Тетяни Андріївни «Концептосфера української академічної пісні», є завершеною науковою роботою, яка презентує низку нових та актуальних результатів, що свідчать про її складність, систематичність та важливе значення для збагачення сфер термінологічного та вокально-виконавського напрямів мистецтвознавства. Дисертація повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор Задорожна Т. А. заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри виконавського мистецтва
ННІМ Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника

Світлана ВИШНЕВСЬКА

